

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, старшого дослідника

Шрамко Сабріє Сейтжелієвни

на дисертацію **Пазія Богдана Андрійовича**

«Кримінологічна характеристика та запобігання крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану»,

подану у разову спеціалізовану вчену раду Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю **081 «Право»**

Аналіз дисертації Пазія Б. А., поданої на розгляд разової спеціалізованої вченої ради, а також ознайомлення з його науковими працями, опублікованими за темою дисертаційної роботи, дають підстави стверджувати, що дисертант досяг мети дослідження та вирішив поставлені наукові завдання. Винесені на захист, положення, висновки й пропозиції, характеризуються достатнім рівнем обґрунтованості та містять елементи наукової новизни. У цілому робота виконана на достатньому методологічному рівні та відповідає критеріям, що висуваються до такого виду наукових робіт.

Ступінь актуальності обраної теми дисертації. Відповідно до закону України «Про правовий режим воєнного стану», його запроваджують: у разі збройної агресії, загрози нападу, небезпеки державній незалежності, її територіальній цілісності. За воєнного стану відповідним державним органам, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування надаються повноваження, необхідні для відведення загрози, відсічі збройної агресії та гарантування національної безпеки.

Наслідками війни стали не лише руйнування людських доль, будівель, місцевостей та ін. Війна створила певні можливості і для паразитування корисливої злочинності. Із початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну у злочинців з'явився більш широкий спектр їх дій, а тому актуальною темою для українців стала потенційна небезпека втрати майна. За приблизними оцінками, за межі України лише протягом 2022 р. виїхало від 6,5 до 8 млн осіб, ще 7 млн українців стали внутрішніми переселенцями через активні бойові дії чи

загрозу ведення таких дій. Без догляду залишилися домівки, установи державної і приватної власності, торговельні заклади середнього та малого бізнесу.

З метою запобігання корисливим злочинам майже одразу після введення в державі воєнного стану 03 березня 2022 року Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу щодо посилення відповідальності за мародерство» були внесені зміни до частин четвертих статей 185-187 (крадіжка, грабіж, розбій), 189 (вимагання) та 191 КК (привласнення, розтрата майна або заподіяння ним шляхом зловживання службовим становищем) однакового змісту: доповнені кваліфікуючою ознакою здійснення злочинів «в умовах воєнного або надзвичайного стану». Внаслідок цих змін усі злочини, вчинені після набрання чинності зазначених змін, незалежно від обставин їх вчинення і інших кваліфікуючих ознак (повторність, попередня змова, проникнення, великий розмір тощо), судами кваліфікуються за частиною 4 цих статей.

Воєнний або надзвичайний стан призводить до виникнення тих ситуацій протиправних дій, які навряд чи можливі у звичайному житті, що дозволяє розглянути деякі нові ситуації вчинення крадіжок, що помітні у структурі злочинності або на які потрібно зробити особливий наголос у такий період, яким характеризується сьогоденне життя в Україні. Чому власне і присвячена рецензована дисертація Б. А. Пазія.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Тема дисертаційної роботи узгоджується з завданнями, викладеними у Концепції розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI століття, схваленої Координаційним бюро з проблем кримінології НАПрН України у березні 2002 р.

Проблематика дослідження обрана відповідно до Стратегії розвитку НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України на 2021–2025 роки, затвердженої протоколом ученої ради Інституту від 24.03.2021 р. № 3. відповідає Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів НАПрН України від 26 березня 2021 року № 12-21, Стратегії розвитку Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України на 2021-

2025 рр., затвердженої протоколом № 3 вченої ради НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України від 24 березня 2021 р.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується використаною нормативною та емпіричною базою дослідження, а також належною теоретичною основою. Дисертантом вивчено 230 судових рішень судів першої інстанції, винесених починаючи з моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну, опрацьовано результати опитування 200 працівників Національної поліції у м. Києві, Харківській та Полтавській областях; 150 респондентів із числа пересічних громадян із метою з'ясування громадської думки щодо проблем запобігання крадіжкам в умовах воєнного або надзвичайного стану. Одним із методів збору емпіричного матеріалу став метод інтерв'ю. Так, дисертант здійснив монографічне інтерв'ювання 5 осіб, які вчиняли крадіжки, та 5 пересічних громадян, які перебували певний час в окупації

Здобувач обрав коректну методологією (використано логіко-догматичний, системно-структурний, системно-функціональний, конкретно-соціологічний, статистичний методи наукового пізнання), що відповідала емпіричному та теоретичному рівням вирішення поставлених завдань.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є першим в Україні розгорнутим дослідженням проблеми запобігання крадіжкам, що вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану.

У дисертації міститься низка нових знань, що підтверджують особистий внесок здобувача у розвинення кримінологічної науки у частині пізнання явища корисливої злочинності, а саме найпоширеного її різновиду – крадіжкам.

Заслужують на підтримку й визнання елементами наукової новизни дослідження висновки і положення, обґрунтовані вперше в рецензованій праці. Зокрема, визначено, що стан наукової розробки крадіжок, які вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану, проявляється у двох проєкціях дослідницького інтересу, а саме: а) аналізу законодавства, спрямованого на

боротьбу зі злочинами проти власності, зокрема, крадіжками; б) аналізу наукового надбання із відповідної проблеми, в якому відбивається практика запобігання цим негативним явищам. Дисертантом уперше розкрито низку особливостей крадіжок, які утворилися через вплив збройної агресії РФ проти України, а саме: суперечлива динаміка зі значним зниженням їх кількості протягом 2022 р. порівняно з роком попереднім та відчутне збільшення протягом 2023 р.; нове соціальне значення аналізованих правопорушень, що пов'язується з підвищенням суспільної небезпечності крадіжок, які вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану; участь у вчиненні крадіжок військовослужбовців ворожої армії та інших осіб, що беруть участь на боці ворога; поява нової сфери злочинного «промислу» крадіїв – об'єктів, пов'язаних із процесом евакуації людей; утруднений збут викраденого.

Науковий інтерес представляє поділ чинників існування й відтворення корисливих кримінально караних правопорушень на «чинники ординарного періоду», а саме детермінанти злочинності, які діяли до початку повномасштабного вторгнення РФ і продовжили свою дію після зазначеної агресії, та «чинники неординарного періоду» – війну, що є системоутворюючим елементом у породженні злочинності як такої та окремих її проявів, зокрема. Про внесок автора свідчить і обґрунтування ідеї про темпоральний характер багатьох об'єктів запобіжного впливу у стратегії протидії крадіжкам, що вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану (війна, певні локації вчинення правопорушень, напружена емоційно-психологічна обстановка у соціумі тощо)

Низка положень дисертації, будучи відомими в кримінологічній науці, в рецензованій роботі були удосконалені та набули нової аргументації. У цілому презентовані автором елементи наукової новизни є достатніми для роботи такого рівня. Схвальної оцінки заслуговує і те, що автор у роботі порушив низку невисвітлених раніше проблем запобігання корисливим злочинам, розв'язання яких дозволить підвищити ефективність держави та суспільства у протидії цьому явищу.

Практичне значення отриманих результатів обумовлюється тим, що висновки та практичні пропозиції, що містяться у дисертації, можуть використовуватися у правотворчій діяльності при вдосконаленні чинного законодавства про кримінальну відповідальність, яким охороняються відносини власності. Вони можуть бути впроваджені у правозастосовній сфері під час опрацювання методик викриття й розслідування корисливих злочинів у цілому і крадіжок, зокрема. Теоретичне та практичне обґрунтування висловлених під час дослідження гіпотез, а також сформульовані висновки можуть бути використані у науково-дослідній сфері та навчальному процесі (акти впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 04 грудня 2023 р.).

Оцінка структури та змісту дисертації. Характеристика основних положень роботи. Рецензована робота є завершеним монографічним дослідженням. Архітектоніка дисертації характеризується логічною побудовою та вирішенням поставлених у вступі завдань. Питання, що розглядаються в дисертації, розкрито на досить високому методологічному рівні. Зокрема, проаналізовано науково-практичні видання, монографічні роботи, періодичну літературу, публікації у ЗМІ з розглядуваної проблематики, що свідчить про поглиблену розвідку сформульованих завдань. Пазію Б. А. вдалося синтезувати поряд із загальноприйнятими поняттями новітні підходи до розуміння корисливих злочинів та проблем запобігання цьому явищу.

Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, чотирьох розділів, що разом містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (всього 245 найменувань) та додатків на 6 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 239 сторінок, з яких основний текст – 185 сторінок.

Дисертант дотримався логіки викладення тексту, послідовно розкриває поставлені у дослідженні завдання. Стиль викладення підрозділів дозволяє усвідомити їх зміст, який розкривається через низку правильно обраних методологічних питань.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної тематики, сформульовано

мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, визначається теоретико-методологічні основи й емпірична база, надається коротка характеристика основних результатів дослідження, ступінь їх апробації та публікації.

У *першому розділі* здійснено аналіз крадіжок, що вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану, а так само установлені кримінологічні особливості розглядуваних правопорушень. Заслуговує на увагу проведений автором ґрунтовний огляд стану наукової розробки проблеми захисту відносин власності в умовах воєнного або надзвичайного стану. Таким чином здійснено аналіз нормотворчості СРСР часів Другої світової війни та проаналізовано засновані на емпіричному підґрунті здобутки вчених із розглядуваного питання у теоретичній площині, що стали відправним пунктом у формулюванні відповідних запобіжних заходів.

Заслуговує на увагу здійснена класифікація видів крадіжок, що вчиняються під час введеного в Україні воєнного стану та їх кореляція із фактом наближення місцевості до театру воєнних дій та оперативної обстановки.

Другий розділ присвячено дослідженню кількісних та якісних показників крадіжок, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану, що дозволило встановити таке: у 2022 р. спостерігається різке збільшення кількості засуджених саме у зв'язку зі змінами, внесеними до ч. 4 ст. 185 КК України. Що стосується структури корисливої злочинності, то у 2022 р. сегмент злочинів, передбачених ст. 185 КК України (серед яких і крадіжки, що вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану), збільшилася на 5,5 %.

Вивчення крадіжок, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану, показало максимальний рівень латентності. Також встановлено, що вона представлена всіма трьома різновидами: природною, штучною та суміжною. Зазначене залежить від діянь самих злочинців, діяльності правоохоронних органів та інших осіб, що обізнані про вчинення крадіжки.

У *третьому розділі* роботи розглядається кримінологічний аналіз особи злочинця-крадія та детермінація крадіжок, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану. Так, за результатами емпіричного дослідження з'ясовані кримінологічні риси такого злочинця.

Новаторський підхід застосовано при дослідженні кримінологічної детермінації крадіжок, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану. Автором з урахуванням обставини війни виділяються чинники ординарного періоду та чинники неординарного періоду. Окремо досліджується роль війни, як визначального чинника корисливої злочинності.

Теоретико-прикладні засади запобігання крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану, досліджені у *четвертому розділу* дисертації. Дисертантом виділені об'єкти запобіжного впливу у контексті протидії крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану. Важливим для теорії та практики уявляються запропоновані автором визначення напрямів запобігання аналізованим крадіжкам, а також заходи загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання.

Слід констатувати, що висновки до розділів та загальні висновки дисертації у повній мірі відбивають отримані автором наукові результати, а висловлені у тексті ідеї та рекомендації є обґрунтованими та характеризуються новизною.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих матеріалах здобувача. Основні положення дисертації відображені в 6 наукових працях, три з яких – наукові статті, опубліковані у фахових наукових виданнях України, і ще три – тези доповідей і повідомлень на науково-практичних заходах.

Аналіз змісту наукових праць Пазія Б. А. свідчить, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертації повно викладені у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на науково-практичних заходах.

Зазначене вище дозволяє стверджувати, що представлений рукопис є актуальним, самостійними, завершеним науковим дослідженням, має істотне значення як для розвитку української кримінологічної науки, так і для практичного вдосконалення заходів запобігання крадіжкам, що вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану.

Дискусійні положення дисертаційної роботи. Відзначаючи логічність та послідовність вирішення наукових завдань, їх новизну, обґрунтованість та

аргументованість результатів, відмітимо, що воно, як і будь-яке дослідження дисертаційного рівня, містить певні положення, які викликають низку суджень та уточнюючих запитань.

1. У дисертації робиться наголос про те, що особливістю розглядуваного виду злочину є обстановка його вчинення. У роботі на с. 58-59 говориться про сприятливість обстановки вчинення крадіжок саме у регіонах, де велися активні бойові дії, або прилеглих до таких регіонів місцевостях, тобто там, де люди масово залишали домівки. Так само згадується blackout, який також став сприятливою обстановкою для вчинення крадіжок. До речі, blackout відбувався по всій території України. Проте, підтвердження такого твердження уявляється недостатньо обґрунтованим з огляду на статистичні дані. Так, на с. 80-81 дисертації наводяться статистичні дані стосовно суттєвого зниження крадіжок та сумісних складів злочинів у 2022 році порівняно із 2021 роком, але не наводиться конкретизація такого зниження у розрізі регіонів. Так само при аналізі вивчених 230 судових рішень судів першої інстанції, винесених починаючи з моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну, не вказується регіон вчинення злочину. Уявляється, що важливим для дослідження було би співставлення регіональної кримінальної ситуації у довоєнний період та у період під час війни. Автор ненавмисно звузив коло географії дослідження, проте якщо говорити про явище корисливої злочинності, що вчиняється під час воєнного або надзвичайного стану, в цілому, то для практики запобігання є корисним знання як ці умови вплинули на стан крадіжок окремо в усіх регіонах України.

2. Особливість особи злочинця, розглядуваного виду злочину недостатньо висвітлена. На с. 99 рукопису зазначається, що «серед предметів злочинного інтересу у крадіїв превалюють гроші, валюта, ювелірні вироби, побутова техніка, смартфони, продукти побутового призначення, їжа тощо (предмети, так би мовити, традиційного злочинного інтересу)». Всі крадіжки вчинялися з прямим умислом, у 83,5 % досліджуваних випадків намір на вчинення злочину був заздалегідь обміркованим, що проявлялося у ґрунтовній підготовці до його вчинення (с. 108). Тому виникає запитання чим злодій-крадій

воєнного часу відрізняється від крадія з часів мирного життя?

3. В одній із груп спеціально-кримінологічних заходів запобігання крадіжкам майна під час воєнного стану на с. 184 дисертації вказується такий практичний захід, як: «застосування моніторингу та аналізу рівня ризику вчинення крадіжок в умовах військового стану». Цікаво було би дізнатися про приклад реалізації такого заходу та уточнити які саме суб'єкти мають це забезпечувати.

Разом із цим висловленні судження мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої дисертації. Робота виконана на актуальну тему, відрізняється новизною, містить практично спрямовані напрями запобігання крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Фактів порушення академічної доброчесності під час ознайомлення з рукописом дисертації та науковими публікаціями здобувача не виявлено. Дисертація Б. А. Пазія є оригінальним, самостійно виконаним науковим дослідженням.

ВИСНОВОК.

1. Дисертація Пазія Богдана Андрійовича «Кримінологічна характеристика та запобігання крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану», подана на захист до разової спеціалізованої вченої ради на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є завершеною самостійно виконаною науковою роботою на правах рукопису, з правильним використанням методів дослідження, містить науково обґрунтовані результати, оформлені в чіткі лаконічні висновки.

2. Методичний рівень, актуальність, наукова новизна і практична значущість отриманих результатів дисертаційної роботи Пазія Богдана Андрійовича на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання крадіжкам, що вчиняються в Україні в умовах воєнного або надзвичайного стану», а також повнота їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, оформлення та рівень оприлюднення відповідає вимогам, встановленим

для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261, наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, а її автор – Пазій Богдан Андрійович – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – Право, за спеціальністю 081 – «Право».

Рецензент

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу
кримінологічних досліджень Науково-дослідного
інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
НАПрН України

Сабріє ШРАМКО

Підпис Шрамко С.С.
засвідчую Симонюк Н.А.
Інспектор ВК
«13» лютого 2024 р.